

УДК 81'25

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ СТРАХУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇХ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ СТІВЕНА КІНГА)

Головнюва-Коппа О.О., к. філол. н.,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Любчик А.С., студентка кафедри
теорії та практики перекладу з англійської мови
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті проаналізовано основні способи перекладу лексичних засобів створення страху на матеріалі творів Стівена Кінга таких, як роман «Воно» та оповідання збірки «Коли впаде темрява», а також виділено найбільш вдалі трансформації для перекладу лексики літератури жанру жахів.

Ключові слова: переклад, лексичні засоби, страх, перекладацькі трансформації, література жанру жахів.

В статье проанализированы основные способы перевода лексических средств создания страха на материале произведения Стівена Кинга таких, как роман «Оно» и рассказ сборника «Когда упадет темнота» а также выделены наиболее удачные трансформации для перевода лексики литературы жанра ужасов.

Ключевые слова: перевод, лексические средства, страх, переводческие трансформации, литература жанра ужасов.

Golovnova-Koppa O.O., Liubchik A.S. LEXICAL MEANS OF CREATING FEAR AND THEIR RENDERING IN THE TRANSLATION (ON THE MATERIAL OF STEPHEN KING'S LITERARY WORKS)

This article contains research of main ways of translation of lexical means of creating fear on the material of works by Stephen King such as "It" and the story of collection "Just After Sunset" and are chosen the best transformations for translation of the genre of literature like horror.

Key words: translation, lexical means, fear (horror), translation transformations, literature of the horror genre.

Постановка проблеми. Література жанру жахів за останні кілька десятиліть перейшла з другорядних позицій у лідери завдяки все більшому зростанню інтересу публіки. У результаті ця сфера художнього письма зацікавила дослідників-літературознавців, перекладачів та лінгвістів спочатку за кордоном, де цей жанр розвивався найактивніше, а згодом і в Україні. «Королем» жахів серед сучасних письменників за правом вважають Стівена Кінга, книги якого змушують кров читачів холонуть, саме тому для дослідження ми обрали саме його твори.

Екранізації англійських літературних творів зазначеного жанру призводять до більшої їхньої популяризації, інтерес публіки зростає, тому виникає потреба якісного перекладу, досягнення якого є неможливим без детального аналізу перекладів творів у цій сфері, що і визначає основне завдання нашого дослідження, метою якого є визначення найефективніших способів збереження прагматики тексту в процесі перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань, пов'язаних із

літературою жахів, займалися такі зарубіжні дослідники, як Д. Д. Джонсон, С. Т. Джоши, М. Касл, М. Класен, Н. Керол, Г. Ф. Лавкрафт, Є. Петрова, Д. Стрінаті, Т. Тодоров Д. Цілманта ін., а також такі вітчизняні науковці, як О.Е. Артемьєва, Е.В. Жаринов, Т.М. Тимошенко та ін.

На думку Н. Керола, феномен літератури жаху пов'язаний із когнітивними процесами людської свідомості, оскільки між нашими емоціями та тим, у що ми віримо, існує зв'язок. Якщо автор здатен вибудувати досконалу історію, підібрати для її оформлення відповідну лексику, створити персонажів та ситуації, які призведуть до емоційної реакції читача, то це створить уявлення що все описане дійсно існує. Цей феномен він назвав «художнім жахом» (англ. art-horror) [16, с. 60].

За К. Ізардом, «страх» є базовою емоцією, тобто вродженим емоційним процесом із конкретним суб'єктивним переживанням. Таким чином, страх є емоційно забарвленим прагненням уникнути небезпеки [3, с. 84].

Виклад основного матеріалу. Лексика, що використовується в літературі жанру жахів,

є одним із основних елементів створення прагматики тексту та виникнення емоційної реакції читача. Прагматика художнього тексту визначає авторське світобачення, перенесене в текст; також прагматичний зміст твору підкреслюється підбором лексичних засобів, що створюють особливу атмосферу в ньому.

Лексика (сукупність слів) будь-якої мови з погляду стилістичної диференціації поділяється на дві великі групи. Стилiстично нейтральна (міжстильова) лексика вживається в усіх стилях мови, стилістично забарвлені слова, що виступають як паралелі до нейтральних, не співвідносяться з усіма функціональними стилями [6, с. 315].

Серед лексичних засобів виділяють 2 основні групи: лексичні засоби стилістики та лексичні засоби виразності мовлення.

До основних лексичних засобів виразності мовлення належать тропи, такі як: епітет, метафора, метонімія, перифраза, евфемізм, порівняння, гіпербола, риторичні фігури, антитеза, паралелізм, оксиморон.

Троп – це мовний зворот, в якому слово або словосполучення вжиті в переносному значенні і служать засобом досягнення естетичного ефекту виразності в мові художньої літератури, в публіцистиці, в ораторському стилі тощо [4, с. 313].

Лексичні засоби виразності мовлення посилюють експресивність висловлювання. Експресивність – це властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності [10, с. 170].

За поданим визначенням до лексичних засобів створення страху відносяться тропи, лексичні засоби стилістики, та слова, що несуть у собі контекст емоції страху та використовуються в жанрі літератури жахів для створення ефекту сюжетного напруження та опису емоційного стану персонажів у цей момент, для деталізації в описі зовнішності персонажів та хронотопу подій.

За Є. Петровою, уся жанротвіривна лексика жанру літератури жахів об'єднується під асоціативно-семантичним полем «horror» на основі емоційно-сміслової домінанти. До асоціативно-семантичного поля «horror» входять мікро поля: «fear» (страх); 2) «death» (смерть); 3) «supernatural phenomena» (надприродні явища); 4) «horrible animals» (жахливі тварини) [15].

Такі асоціативно-семантичні групи не обмежуються мовною приналежністю, тому реципієнт, що читає літературний твір мовою перекладу, за умови, що переклад виконано

на високому рівні, підсвідомо шукає у власному досвіді асоціації, які призводять до виникнення емоції страху.

Художній переклад є одним із найпоказовіших проявів міжлітературної, а також міжкультурної взаємодії [11, с. 197]. Він включає в себе відтворення змістових та смислових елементів оригінального літературного твору за допомоги лексичних, синтаксичних та стилістичних відповідностей. Важливим тут є і збереження прагматики, що досягається автором підбором відповідної лексики та манери письма, світовідчуттям, що стають основою твору.

У процесі перекладу еквівалент до одиниці мови оригіналу обирається на основі відповідності між лексичними та граматичними значеннями слів виходячи з контексту, ситуації та фонових знань. Якщо еквівалент відсутній, то використовуються різні прийоми міжмовних трансформацій. Їх прийнято поділяти на лексичні, граматичні та стилістичні. Трансформації можуть бути застосовані також в комплексі [1, с. 44].

За С.Л. Бархударовим, існує чотири основні види граматичних трансформацій 1) перестановки (зміна порядку елементів висловлювання в тексті перекладу); 2) заміни (заміна форми слова, частин мови, членів речення, синтаксичні заміни в реченнях); 3) додавання (введення до перекладу слів, що відсутні в оригіналі з метою внесення ясності або посилення прагматичного ефекту); 4) опущення (випущення деяких слів під час перекладу) [12, с. 42].

Лексичні трансформації представляють собою відхилення від прямих словникових відповідностей. Серед них: генералізація (слово або словосполучення з вузьким значенням замінюється словом, що має ширше значення), конкретизація (заміна слова або словосполучення ширшої семантики, словом або словосполученням з більш вузьким значенням [9, с. 377]), диференціація (перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова), смисловий розвиток (у перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається).

Перед застосуванням будь-яких перекладацьких трансформацій використовується прагматичний аналіз, що дозволяє визначити, яка інформація може бути вилучена або видозмінена при перекладі [5].

Для аналізу перекладу лексичних засобів створення страху було обрано роман Стівена Кінга «Воно» (1986 р.) та оповідання збірки «Коли впаде темрява» (2010 р.), серед яких: «Дівчинка-колобок», «Н», «Пекельний кіт».

Ми розглянули переклади роману у виконанні О. Карасюка, Сергія Крикуна та Анастасії Рогози українською мовою, та В. Вебера – російською, та переклади оповідань українською мовою О. Карасюком та російською – А. Ахмеровою, С. Лобановим та Т. Перцевою.

Було визначено, що для творів Стівена Кінга характерні такі прийоми створення відчуття страху: 1) використання оксюмору; 2) створення контрасту; 3) метафоризація; 4) деталізація зорових та слухових образів.

Розглянемо декілька прикладів.

Уривок з роману «Воно», в якому можна спостерігати лексичні засоби створення страху:

'They float', **the thing in the drain** crooned in a clotted, chuckling voice. It held George's arm in its **thick and wormy grip**, it pulled George toward **thatterrible darkness** where the water **rushed and roared and bellowed...** [18]

Переклад російською:

– Они летают, – проворковала **тварь в водостоке** сдавленным, посмеивающимся голосом. Она **крепкой, обжимающей хваткой** держала руку Джорджа и тащила его к **ужасной темноте**, куда с **шумом и ревом низвергалась вода...** [13]

Перекладач застосував конкретизацію (concretization) «тварь», що посилює в уяві читача образ, який навіював страх. Проте словосполучення «wormy grip – обжимающей хваткой» було перекладено не досить точно, оскільки слово wormy має значення «поточений хробаками, заражений, червивий», тобто це слово було вжито для посилення зорового образу і в перекладі втратило свою експресивність. Слухові образи були передані досить точно.

– Вони злинають, – замуликало **створіння** здушеним, глузливым голосом. Воно тримало руку Джорджа **тугою хваткою гнучкого, як черв, мацака**, воно затягувало Джорджа в **ту жахливу темряву**, де **нуртувала, і ревіла, і гарчала вода...** [7]

В українському перекладі можна виділити такі трансформації: опущення «thing in the drain – створіння», додавання «wormy grip – хваткою гнучкого, як черв, мацака» (завдяки такій трансформації образ було дійсно передано точніше, проте слово мацак – те ж

саме що й щупальце [2] – не є поширеним, та знайомим багатьом читачам) та конкретизацію «water rushed and roared and bellowed – нуртувала, і ревіла, і гарчала вода». Більшість лексичних засобів створення страху було передано таким чином, щоб посилити вплив на уяву читача.

Далі розглянемо оригінальний текст оповідання «The Gingerbread girl» (укр. «Дівчина-колобок» (перекл. О. Карасюк); рос. «Гретьель» (перекл. А. Ахмерова):

At first she had **bad dreams** – reliving the morning they had **found Amy dead** over and over again. In some of the dreams, her baby had **turned as black as a rotten strawberry**. In others-these were worse-she found Amy **struggling for breath...** [17]

В оригінальному уривку є лексичні одиниці, що відносяться до семантичного поля «смерті», «страху».

Спочатку **ее мучили кошмары**: снова и снова снилось утро, когда они с Генри обнаружили дочку **серой и холодной**. Порой она видела Эми **почерневшей, как гнилая ягода**, а пару раз **в кошмарах «покошмарнее»** **малышка отчаянно хрипела...** [14]

У перекладі ми спостерігаємо семантичне підсилення «she had bad dreams – ее мучили кошмары», перекладач надав більшої експресивності лексичним одиницям, що посилює ефект, вкладений автором у текст. Далі цікавим є те, як перекладач застосовує смисловий розвиток «found Amy dead – обнаружили дочку серой и холодной», така заміна наддала більшої візуалізації, з'явилися нові риси зорового образу. Далі «in others – these were worse – в кошмарах «покошмарнее» було застосовано додавання, що створило гру слів. Таким чином можна зробити висновок, що переклад є адекватним, він повністю передає прагматику тексту.

Український переклад:

Спершу **її мучили погані сни** – знов і знов той ранок, коли вони побачили, що Амі **мертва**. В деяких сновидіннях Амі з'являлася їй **чорною, мов зогнила полуниця**. В інших – то були найгірші – вона знаходила Амі **на межі втрати життя...** [8]

У цьому перекладі ми також можемо спостерігати семантичне підсилення «she had bad dreams– її мучили погані сни». Тут перекладач звертається до смислового розвитку «struggling for breath... – на межі втрати життя...», проте така трансформація не є виправданою, оскільки вона генералізує ідею, вкладену автором, отже експресивність зменшується.

Наступний уривок: **...his face contorted into a pale mask of fear and horror that rendered it inhuman...** [17]

Переклад російською мовою:

...его лицо превращается в бледную маску ужаса; нечеловеческое лицо нечеловека... [14]

Тут ми спостерігаємо використання диференціації «face contorted – лицо превращается», можливо більш доцільним тут було б використати еквівалентний переклад слова to contort – его лицо искривила бледная маска ужаса/его лицо искривилось в бледную маску ужаса. Далі перекладач вдався до опущення «fear and horror – ужаса», обравши більш сильне семантично поняття, таким чином трансформація не призвело до втрати експресивності. Остання частина наведеного уривку була повністю змінена перекладачем «rendered it inhuman – нечеловеческое лицо нечеловека», таку трансформацію можна вважати смисловим розвитком. Цікавим є те, що хоча конструкція *нечеловеческое лицо нечеловека* є тавтологією, вона посилює експресивність уривку, а не виступає недоліком перекладу.

Переклад українською мовою:

...з блідою маскою смертельного страху замість лица, що втратило всі людські ознаки... [8]

У цьому перекладі було використано заміщення «contorted into a pale mask – з блідою маскою», далі перекладач посилив експресивність висловлювання завдяки додаванню лексичної одиниці, що належить до «більш потужного» семантично поля «смерті» «mask of fear and horror – маскою смертельного страху». Наприкінці було використано смисловий розвиток «rendered it inhuman – втратило всі людські ознаки». Усі виконані трансформації дозволили адекватно перекласти оригінальний уривок.

Наступний приклад наведено з оповідання «N» (укр. «Н»(перекл. О. Карасюк); рос. «Н» (перекл. С. Лобанов):

The fucking thing grinned at me, and its teeth were heads. Living human heads [17].

Уривок є емоційно забарвленим, оскільки не просто описує страх від побаченого персонажем, а й відтворює його особисте ставлення до істоти з уривку.

Переклад російською:

Оно ухмыльнулось, и вместо зубов я увидел головы. Живые человеческие головы [14].

Ми одразу спостерігаємо опущення, що призводить до зменшення експресивності «the fucking thing – оно», «grinned at me – ухмыльнулось». Також було використано додавання «its teeth were heads – вместо зубов я увидел головы».

Переклад українською мовою:

Ця огидна істота шкірилась до мене, а зуби в неї були головами. Живими людськими головами [8].

Для того, щоб уникнути непристойної лексики перекладач вдався до диференціації аби зберегти експресивність «the fucking thing – ця огидна істота».

Далі уривок з оповідання «The Cat from Hell» (укр. «Пекельний кіт» (перекл. О. Карасюк); рос. «Коти з ада» (перекл. Т. Пенрцева):

The pain was gigantic, terrible [17].

Переклад російською:

Его закрутил смерч боли, огромной, ужасной [14].

Перекладач застосував додавання «the pain was – закрутил смерч боли» і, таким чином, надав більшій метафоричності, експресивності опису фізичних відчуттів персонажа.

У перекладі українською мовою:

Біль був колосальний, жахливий [8].

Тут перекладач максимально дотримувався тексту оригіналу, він застосував диференціацію «gigantic – колосальний» – відбулося семантичне посилення.

Висновки. Проаналізувавши оригінальні твори та їхні переклади, ми виділили уривки, в яких спостерігається активне використання лексичних засобів створення страху, та порівнявши отримані результати, дійшли до наступного висновку: найбільш вдалими трансформаціями та способами збереження лексичних засобів створення страху під час перекладу є: 1) додавання; 2) конкретизація; 3) семантичне посилення; 4) опущення (що застосовується для уникнення тавтології та коли з перекладу прибирається слово, що має меншу експресивність); 5) метафоризація; 6) диференціація. Надалі дослідження в цьому напрямку можна продовжити, охопивши більш широке коло творів Стівена Кінга, та відслідкувати як стиль окремих перекладачів відбивається на перекладах, наприклад, О. Карасюка та В. Вебера, які працювали над великою кількістю матеріалів автора, які були написані в різні періоди його творчості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білозерська Л.П. Термінологія та переклад: [навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки]. Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. 232 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Стаття «Мацак». URL: https://ukrainian_explanatory.academic.ru/мацак.
3. Вовк О.В. Жах як основний жанротвірний елемент в американських романах літератури жахів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2016. № 24. С. 84.
4. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
5. Іванова О.О. Прагматичний потенціал перекладу. Філологічні науки. Актуальні проблеми перекладу. Київ: Вид-во Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Вип. 6. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Philologia/6_102149.doc.htm.
6. Капелюшний А.О. Стилїстика й редагування: Практичний словник журналіста. Львів: ПАІС, 2002. 576 с.
7. Кінг, Стівен. Воно: роман / Стівен Кінг; пер. з англ. О. Красюка, С. Крикуна, А. Рогози. Вид. 2-ге, випр. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 1344 с.
8. Кінг Стівен. Коли впаде темрява. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. 432 с.
9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. К.: Нова Книга, 2000. 448 с.
10. Тараненко О.О. Українська мова: Енциклопедія. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
11. Чумак Г. Особливості відтворення американських реалій в українських перекладах Стівена Кінга // *Studia methodologica*. Тернопіль: ТНПУ, 2013. Вип. 35. С. 197.
12. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. М.: Международные отношения, 1975. 324 с.
13. Кінг Стівен. Оно: роман. М.: издательская группа «АСТ», 2011. 1138 с.
14. Кінг Стівен. После заката. URL: <http://knizhnik.org/stiven-king/posle-zakata/1>.
15. Петрова Е.В. Жанрообразующая лексика англоязычного черного романа: автореф. дисс. На соискание науч. степени канд. филол. наук: спец.10.02.04 «Германские языки». URL: <http://www.dissercat.com/content/zhanroobrazuyushchaya-leksika-angloyazychnogo-chernogo-romana>.
16. Carroll N. *The Philosophy of Horror*. N.Y.&L.: Routledge, 1990. 256 p.
17. King Stephen. *Just After Sunset*. Scribner, 2008. 367 p.
18. King, Stephen. *It*. Hodder&Stoughton, 2011. 1184 p.